

محبوسین متفقین در ایران

(۱۳۲۲-۱۳۲۴)

دکتر مهندس انوشیروان خلعت‌بری

با همکاری مهندس مصطفی شمس‌ا

۱۳۸۵

خلعت‌بری، انوشیروان، ۱۳۱۴-

محبوسین متفقین در ایران (۱۳۲۴-۱۳۲۲) / انوشیروان خلعت‌بری؛ با همکاری مصطفی شمس. - تهران: اهورا، ۱۳۸۴.

چهارده، [۲۷۴] ص: مصور، نقشه، نمونه، عکس.

ISBN 964-7316-19-4

فهرستویسی بر اساس اطلاعات فیا.

کتابنامه: ص. [۲۷۴-۲۷۳].

نمایه.

۱. ایران - تاریخ -- پهلوی، ۱۳۲۰-۱۳۵۷ -- اشغال متفقین، ۱۳۲۰-۱۳۲۴ -- اسناد و مدارک. ۲. سپه‌دار

تکابنی، محدودی، ۱۳۲۶-۱۳۰۵ -- خاطرات. ۳. ایران -- تاریخ -- پهلوی، ۱۳۲۰-۱۳۵۷ -- اشغال

متفقین، ۱۳۲۰-۱۳۲۴ -- خاطرات. ۴. جنگ جهانی دوم، ۱۹۳۹-۱۹۴۵ م. -- اسیران. ۵. جنگ جهانی

دوم، ۱۹۳۹-۱۹۴۵ م. -- ایران. الف. شمس، مصطفی. ب. عنوان.

۹۵۵/۰۸۲۴

DSR ۱۵۰۲/۵/۸۳

۴۴-۳۴۰۷۰

کتابخانه ملی ایران

۱۳۸۴

تهران: خیابان اردیبهشت - خیابان روانمهر - پلاک ۲۲۶

صندوق پستی ۱۱۹۱-۱۳۱۳۵ تلفن: ۶۶۲۱۳۹۱۰

محبوسین متفقین در ایران

نویسنده: دکتر مهندس انوشیروان خلعت‌بری

ناشر: اهورا.

تایپ و صفحه‌آرایی: عباس پورقاسمی

لیتوگرافی: اردلان

چاپ: مهارت، اول ۱۳۸۵

تیراژ: ۲۰۰۰

شابک: ۹۶۳-۷۳۱۶-۱۹-۲

مرکز بخش: کتاب تهران تلفن: ۶۶۲۹۲۵۸۸

کلیه حقوق برای مؤلف محفوظ است

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱	فصل اول - آغاز جنگ جهانی دوم
۲	آتش افروز جنگ که بود؟
۵	پیدایش حزب نازی و رایش سوم
۲۱	فصل دوم - ظهور و سقوط رضاشاه (پهلوی اول)
۲۴	کودتای ۱۲۹۹ شمسی
۲۸	سلطنت رضاخان
۳۱	سقوط رضاشاه
۳۲	علل و موجبات اشغال ایران
۳۵	فصل سوم - نفوذ جنگ به ایران
۳۵	پیشینه تاریخی
۳۸	توافق بر حفظ مرزها و استقلال ایران
۴۴	برخی اسناد و مدارک وزارت امور خارجه مربوط به جنگ جهانی دوم
۴۴	اعلام بیطرفی ایران در جنگ جهانی دوم
	یادداشت سفارت اتحاد جماهیر شوروی در تهران به وزارت امور خارجه در خصوص
۴۵	اعلام بیطرفی ایران در جنگ
	یادداشت سفارت امریکا به وزارت امور خارجه در خصوص اعلام بیطرفی
۴۶	ایران در جنگ
	یادداشت سفارت انگلیس به وزارت امور خارجه در خصوص اعلام بیطرفی
۴۷	ایران در جنگ
۴۸	تلگراف کنسول انگلیس در کرمان پیرامون علل هجوم متفقین به ایران

۵۰	فصل چهارم - چگونگی بازداشت برخی از مقامات ایرانی تحت عنوان ستون پنجم
۵۰	ستون پنجم چیست؟
۵۱	چگونگی بازداشت یکی از ملتون
۵۹	بازداشتگاههای متفقین
۵۹	بازداشتگاه اراک
۵۹	مسئولیت‌های اتباع خارجی
۶۰	انتقال اسیران به رشت
۶۰	بازداشتگاه رشت
۶۳	انتقال اسیران به تهران
۶۵	تقاضای مقامات شوروی در رشت درباره انتقال سه تن از زندانیان به تهران
۶۶	یادداشت محرمانه سفارت انگلستان برای آزادی ۹ نفر از بازداشت‌شدگان
۶۷	نقل و انتقال زندانیان سیاسی به دستور انگلیس
۶۸	درخواست خروج بازداشتیها به خارج از بازداشتگاه
۶۹	تقاضای زندانیان بازداشتگاه تهران در بیمارستان ۵۰۰ تختخوابی
۷۰	پیشنهاد وزارت دارایی مبنی بر پرداخت هزینه اعاشه زندانیان به هیئت دولت
۷۱	صورت سیاهه بازداشتی‌های مستخدم دولت
۷۴	تکثیر و انتشار عکس هیتلر در تهران
۷۵	بانوان بازداشت‌شده
۷۷	فصل پنجم - بازداشت مخالفان متفقین در نقاط مختلف کشور
۷۸	اطلاعیه وزارت کشور در مورد بازداشت‌شدگان ۱۲ اسفند ۱۳۲۲
۷۹	جلسه خصوصی مجلس شورای ملی، توضیحات نخست‌وزیر درباره توقیف‌شدگان
۸۰	بازداشت رجال و افسران ایرانی توسط متفقین
۸۱	زندگی‌نامه برخی از بازداشت‌شدگان
۱۳۱	اسامی رجال، افسران و سایر بازداشت‌شدگان توسط نیروهای متفقین
۱۳۵	یادداشت بازداشت‌شدگان در دفتر خاطرات خلعت‌بری در زندان
۲۴۳	نامه سرلشکر پورزند به یک هم‌مفسس اسیر

۲۴۹	آزادی اسیران
۲۵۱	فصل ششم - پیشینه خاندان خلعت‌بری
۲۵۷	تولد سپهسالار
۲۶۲	تجلیل مجلس شورای ملی
۲۶۳	واپسین سالهای عمر
۲۶۴	برگزیده‌های از یادداشت‌های سپهسالار
۲۶۵	پی‌گفتار
۲۶۷	فهرست اعلام
۲۷۳	منابع و مأخذ

به نام خدا

درباره این کتاب

در میان کتابها و نوشته‌های پدرم به دفتر رنگ و رو رفته قهوه‌ای رنگی برخورد کردم که آن را بارها دیده بودم ولی با محتویات آن آشنایی نداشتم!

وقتی شروع به ورق زدن این دفتر کردم یاد زمانهایی افتادم که پدرم بارها از خاطرات خود در زندان متفقین در شهریور ۱۳۲۲ برای نزدیکان خود سخن گفته بود و این همان خاطرات بود که در این دفتر، به رشته تحریر درآمده بود.

پدرم خود یکی از این اسرا بود که در شهبوار آن زمان دستگیر و به زندانهای اراک، رشت و تهران متفقین منتقل شد و به مدت دو سال چون دیگران بدون اینکه گناهی یا جرمی مرتکب شده باشد در بازداشت به سر می‌برد و پس از تسلیم آلمان در اردیبهشت ماه ۱۳۲۴ حوالی مرداد ماه همان سال آزاد گردید و سالها بعد به رحمت ایزدی پیوست.

از آنجا که این دفتر رنگ و رو رفته قهوه‌ای رنگ که از عمر آن تقریباً ۶۳ سال می‌گذرد و حاوی خاطرات شخصیت‌های وطن‌پرست آن روز مملکت می‌باشد که بی‌گناه سالها در زندان متفقین به سر برده و شخصاً خاطرات خود را در آن نگاشته‌اند، درینغم آمد نوشته این هموطنان را انتشار ندهم.

پس از جمع‌آوری مطالب مربوطه و صرف وقت بسیار موفق شدم آن را چاپ کرده و در دسترس علاقه‌مندان تاریخ این مملکت قرار دهم.

امیدوارم با همه کاستیهای احتمالی، مورد توجه قرار گرفته و گفته‌ای از ناگفته‌های تاریخ معاصر ایران باشد!

دکتر مهندس انوشیروان خلعت‌بری

پیشگفتار

جنگ جهانی دوم نقطه عطفی در تاریخ بشر به‌شمار می‌آید. در این مورد کتابها و مقالات بی‌شماری درباره زوایای گوناگون آن انتشار یافته است. ایران، «پل پیروزی»، جایگاه ویژه‌ای در این جنگ دارد که در جای‌جای کتابها و مقالات تاریخی و سیاسی به آن پرداخته شده است. آنچه در این جنگ خانمان سوز بر ایران رفت بر کسی پوشیده نیست؛ اما روشن شدن برخی حقایق جنگ، امکان داوری منصفانه‌تری را در این باره به‌دست می‌دهد.

ورود متفقین به خاک ایران، آستن حوادث بی‌شماری بود و پیامدهای بسیاری را در زمینه‌های سیاسی، اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی برجای گذاشت که کم‌وبیش در منابع گوناگون تاریخی و سیاسی به آنها اشاره شده است.

از جمله این رخدادها، اسارت عده‌ای رجال سیاسی، نظامی، اقتصادی و فرهنگی ایران به دست نیروهای بیگانه است (۱۳۲۴-۱۳۲۲ش). درباره این افراد سخن بسیار گفته شده و داوریهایی گوناگونی نیز در مورد آنان شده است.

هدف از انتشار این کتاب، ارائه اسناد و مدارکی به قلم خود بازداشت‌شدگان و برشمردن دو سال اسارت آنان است، که پس از حدود ۶۳ سال به چاپ می‌رسد و گواه معتبری برای ابهام‌زدایی از این واقعه تاریخی و سیاسی به‌شمار می‌آید.

آنچه از قرائن بر می‌آید، به‌رغم شایعات گوناگونی که در آن دوران درباره بازداشت‌شدگان بر سر زبانها بوده است، در وطن‌پرستی آنان نباید شک و تردید کرد. چه، پس از آزادی، هر یک همچون گذشته، مصدر خدمات گوناگونی شدند و در راه اعتلای ایران از هیچ کوششی، حتی جان خود، دریغ نورزیدند.

گواه دیگر اینکه، بازداشت‌شدگانی که در سازمانهای دولتی کار می‌کردند، با تأیید رژیم تمامی حقوق دوران بازداشت خود را دریافت کردند. البته، برخی که مشاغل آزاد داشتند، از این نمد کلاهی نصیبشان نشد و ضمن تحمل ناملایمات دوران بازداشت، حتی بضاعتی که در طول زندگی خود کسب کرده بودند، نیز از کف دادند.

درباره چگونگی مستندات این مجموعه بیان چند نکته ضروری است:

۱- از معدودی بازداشت‌شدگان، سندی که گویای خاطرات دوران اسارت به قلم خودشان باشد، به‌دست نیامد و به ذکر عبارت «یادداشتی از ایشان در دفتر خاطرات خلعت‌بری موجود نیست» اکتفا شده است.

۲- از آنجا که این اسناد کلیشه‌شده و برخی، بر اثر گذشت زمان، ناخوانا شده‌اند، در کنار چاپ کلیشه، متن حروفچینی‌شده آن نیز آمده است.

۳- تصاویر پاره‌ای از نوشته‌ها و عکسها، با توجه به کهنه‌شدن، تا آنجا که امکانات چاپ راهگشا بوده، بازسازی شده است. نظر به اینکه عکس تعدادی از افسران بعد از آزادی آنها تهیه شده است لذا درجه در عکس‌ها با درجه یادشده در یادداشت‌ها همخوانی ندارد.

۴- با توجه به اینکه بازداشت‌شدگان در هنگام اسارت اغلب در میان‌سالی به سر می‌بردند، با سپری شدن بیش از ۶۳ سال از آن واقعه، متأسفانه امکان زنده بودن آنان اندک است؛ از این‌رو، تنها به مدارک موجود که در دسترس مؤلف بوده، یا از منابع دیگر اخذ گردیده، اکتفا شده است. امید است، این مجموعه مورد توجه علاقه‌مندان تاریخ معاصر قرار گیرد.

دکتر مهندس انوشیروان خلعت‌بری

تهران ۱۳۸۴